

КЫСКА ХУУСААДА, ЧИДИРИГ ЧОККА

Фотоинформация

ШАЛЫПЧЫЛАР ЭВЭЭШ ЭВЕС

Дүжүт ажаап алышканын шаг-дүптө бээр көдөз ажалдыг бугурууга экинчи эң нарын болгаш күйөшкөнүн кампанысы болуп келген. Ажаар бойдуу байлаа бистин республиканын көдөз ажал-агылыгына, эске чыгарга болдоору, бо чылы таарымчалыг болуп турар. Ажал-агылдар мал ченин—сигени, селосту, сенажты, жидининг суген далганын, экинчи эвеси белесте ап, ам чугула кампаны — дүжүт ажалдагыч кирпекте. Бо ажал партия, совет, хөй-инти организацияларга, лобунуң бугу ажал-инчилеринге улут бугу харысалгалыг шытала болур.

Бо чылы республиканың таражылары 257 муң тоннадан эвеш эвес тараын ажаап алыр сорууга. Мону ченин алыр-биле республиканың партия, совет органдары, ажал-агылдар, тускай эртемчилер чамдык ажалдарын кылды чорудуу турар.

Партия организацияларының кичээгинде Ставрополь крайының Илатов районуң партия организацияларының дүжүт ажаар талазы-биле дуржулагыч херек кырында ботандары туруп турар. Ажалдагыч механизматтарын отрядтары бистин республиканың ажал-агылдары ийи чыл бурунгаар ажыглап эвеш. Бо чылы ийи отрядтар болгаш эволютар база тургустуулар. Партия организациялары илатовчуларын дуржулагыч ажылап, ажалда чорудуу турар отрядтарың ажал-

дарының хемчегерин ал чорудары, бригада төптөринде кызыл-бууларын дерири, хөй-интининг чурттаар черлерин көскү агитация-биле шимээри багай эвес эгелзэн. Дүжүт ажаакчыларын культуртуу хандыргалыг организацияларын СЭКП райкомнары, совхозтарын партия организациялары тодаргай план бугаар чорудуу турар. Таражылар ортузунга масса-политиктиг ажал талазы-биле Сары-Селтин, Туранның культура бажынары дээштинг ажалдарын чорудуу турар. Олар график бугаар ажал-агылдарын хову тур-

Идеология ажылының дээшти дээш

Бичагам механизматтарын, бугу ажал-инчилерин турасоруу кедерчи, оларнын культуртуу дашталыгыг организациялар, мораль-политиктиг таарымчалыг байлаады тургузар дээн партия организациялары чогуур хемчегерин ал чорудуу турар.

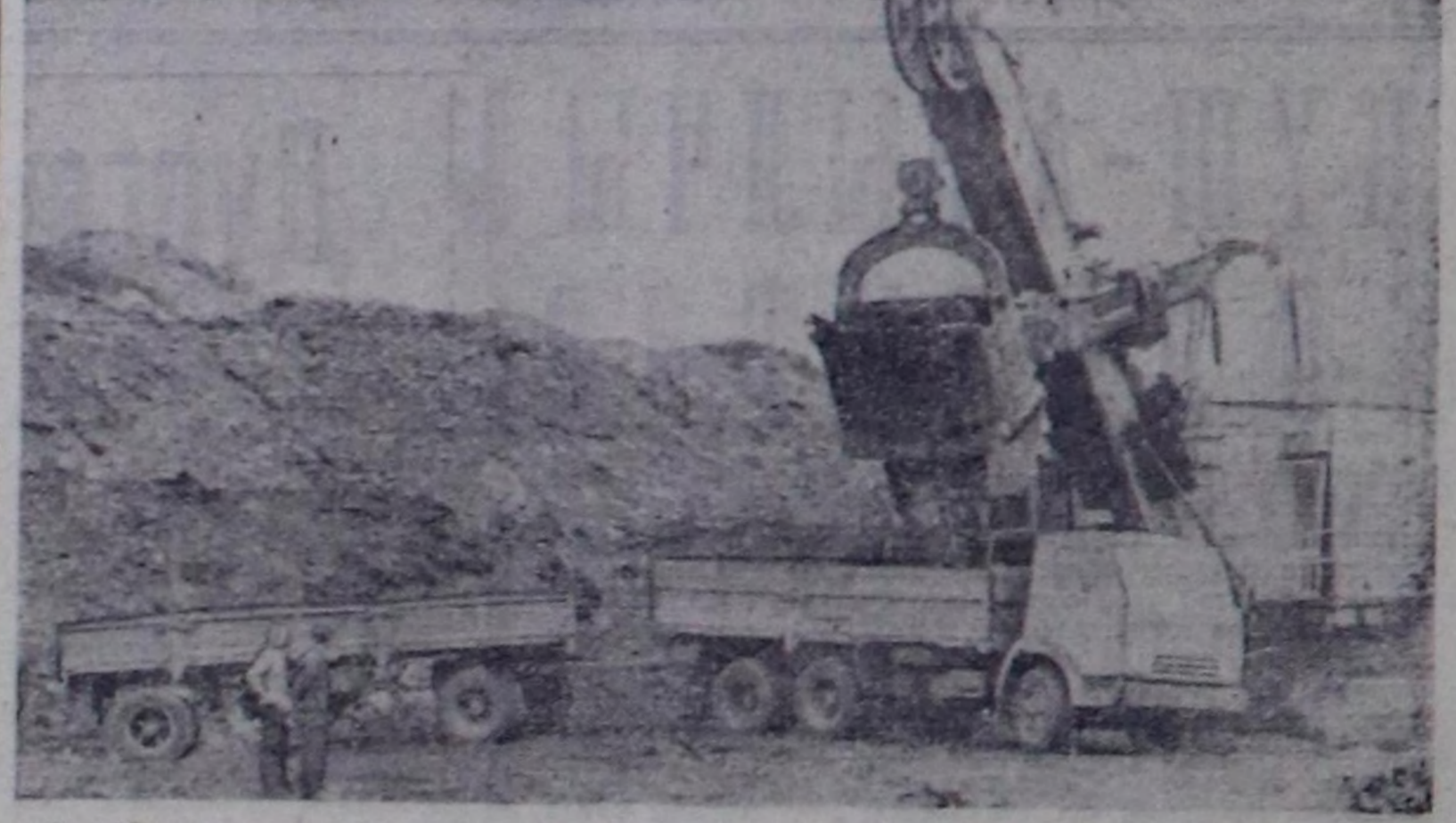
Таражылар бригадаларында тур партия, комсомол бөлүктөрүн тургускай. Коммунистерин, комсомолчуларын, мурнак ажалчыларын интинде политинформаторларын болгаш агитаторларын тобула. Соуя-сеткүлү почта-биле ажал-инчилерин ооза чок хандыргаларын үнүп, таражыларга солуу концерттерин көргүзүп, тараа ажалдагыч чедер, четес чүдүлериң программага кирип турар. Бичагам чамдык хандыргалыг организацияларын бо ажалче кошкык саягы салым турары харадакчыг. Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнара таражыларын кино-биле хандыргалыг четес органи-застаттыган. Чамдык ажал-агылдарын хову турлагаларында кызыл-буулар чок, библиотека, спорт болгаш хөжүм херекселдери-биле четес хандыргалыг, чунар-бажынар ажалдагыч турар. Мин-

дүг четестер таражыларын бугурукчулук ажалдагыч, оларнын мораль-политиктиг байлаагы иди болбай турары бичагам. Дүжүт ажалдагыч хара туртуган бугу ажал-инчилер ортузунга социалистик чарышты чедишкениг организациялары ажалдагыч шыжарын эки-жидер болгаш темпизин дүргедер. Партия, профвилел, комсомол организациялары, ажал-агылдар улуртукчулары, тускай эртемчилер, бригадирлер, үчөткитер бо талазы-биле улут организакчы ажалды чорудуу турар. Илангыч социалистик чарыштың дээш-

байырмадыг байлаагы тысыры болур. Бо хүнерде республиканың шедеринде тара-биле черелештир картофель, нога ажалдагыч эгелзэн. Тара, нога ажалдагыч республиканың дээди болгаш ортумк өөредилге черлерининг студенттери, сургууларын киржиң турар. Оларны өй-шанда ажал-биле, аш-чөм, удуур-чылдар чер-биле хандыргалары—ажыл-агылдар улуртукчуларын партия, профвилел, комсомол организацияларының херээ. Бо хөй саягы ажалын күштү шы, бугурукчулук ажылап, оларнын ажалын политиктиг, культур-массалыг ажалды чорудуу иретинде турар. Дүжүт ажалдагыч кыска хуусаада чидирг чок чорудуу, машина-техниканы шы, камалгалыг ажылаары-биле, механизаторларын сорук киреринге агитаторнуң, политинформаторнуң ролу улуг. Чер-чедер культура албан черлери, хандыргалыг организацияларын партия организацияларының улуртууга-биле тара, нога ажалдагыч ажалдагыч турар ажал-инчилерин хандыргалыг экидил, оларнын бугурукчулук ажалдагыч таарымчалыг бугу байлаады тургузар ужуруг.

Хүнуң лооңу: дүжүттү кыска хуусаада, чидирг чокка ажаары.

Т. САЛЧАК.
СЭКП обкомунуң пропагандала болгаш агитация калдизининг аргелекчининг оралакчысы.

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезининг Чадаан участканын шахтерлары ону беш чылым дорту чылымды планын оонадааларын чедишкенин күөселер дээш социалистик чарышка идеялык киржиң келген. Хөмүр-даш участканын улуртууга болгаш ийи хөй-инти организацияларын бугурулгенин планын оонадааларын күөселерин бугу коллективтик күжү мөөңдөп, бригадалар аразында социалистик чарышты дээштиг болдуруучу, күш-ажылдыг организацияларының кичээгинин күштелдирген.

Болу кылаштар, узар хымжымын ишкери 10 кубометр даг породазы узар «ЭШ-10-70» маркалыг экскаватору бо чылы ажылаагы кирери көрдүнгөн. Ол экскаватор ажалдагы бөргө ажалдыг темпиз дүргедип, күш-ажылдыг бугурукчулук улам улагары. Ону чып тургузарын А. Галкинниң улурткан бригадалыгында дааскан. Чадаананың шахтерлары мурнакчы арганы ажылап, ча техниканы индигээдин албышан, ону беш чылымды планын оонадааларын хуусаа бетинде чедишкенин болгаш белки шыжарын күөселер деп шимтиргээнин.

ЧУРУКТАРДА: «БелАЗ-540-ин» поладчы В. Никитин; «ЭЖ-4.6Б» маркалыг экскаваторун машинистери Х. Оржак биле К. Сат; хөмүрү чүдүрүп турары.

В. КАРА-САЛДЫН
сөзү болгаш фотолары.

КАДАРАРДА ХОЮМ ЧАРАШ

Кичиник төрөң чери каажан кезеде чүрекке чок, эрчим бооп артып каар. Калба-деген Ада-чүртүстүң найы-даа булуңунга чоругура, чарааш чагай чурумалдыг. Шынал-дең бир шүкүрүнү чагалдыг одурууларында кыска чыр, тек ажал ден-мивезин идиң булуң бисте «Соң» Барбаның чере чедер бөргө, чаа кичиник караанга идиңгер солун чүре-ле хөй боор. Бир чеке үч черге үч чурттаван болгаш, эрчимин, ыччанган идиң. Чурттаван чыр чер-ле хөй. Иччалаада кичиник төртүтүнгөн, өзүп доруккан чери шыккан, эрчим чүре кайла боол! Төрөң черинде иррака үч чораш, ону чайгаар-ла сактып, чүрөң ийнар күштүг сорукка дег тыртыла бээр, чаныккан кээр.

Мен база-ла Тываның чарааш булунгарын бирээң Менгун-Тайганы өйлөп-өйлөп сакты бээр мен.

«Эгинчениң бажын ажыр шурал дүшкөң. Эриктериң чара шыккан хемчир бажы — Менге харын дамаллары чыркы хүндө, Менгун суу дег, мөңдөңбөйиң дүжүп турар» төрөң черинде уучу чедер берип, дорук-терел болгаш эске-ла ажал-инчи кижилер-биле ужуражып, чугаалаштым.

Менгун-Тайга дээрге мал ажалдыг район-ла болгаш, Бичагам «Мөгөн-Бүрөк» сохостуң мурнак хөйүжүлүгүнүн бирээң Менгун-оол Сегин-биле ужуражып, чугаалаштым. Малчын өг-бүленин төрөң чери Чырык Бичи-Урут 11 уругун иези — Маалдыр-не болду. Уругларың хөй кезин-ле школага өөренип турар. Оларнын өөредилгези-даа, хандыргалыгы-даа эки. Ада-не чай чок ажалдагыч чорудуу-да болза, школага улуртуларын өөредилгезин сочуруурап, кайы-бирээң суур кирген, кичээлдер өлүрүп, башкылар-биле доктамак хандыргалыг турар. Маалдыр-не Чырык Бичи-Урут район Советинин депутат. Депутаттың хуудулуң

ОЛУТ ОРБАС

Хөңү-дегем бамы дендерге көктү-шымтыг Хөндөргейге шөөзүн үзүндө челе берген, өңүмү, үргүчү-ле шешерин кеттиңип алган чорур, шыгадек дурт-сыныг, бөксөн хар чаа-ла ашкан, «Хөндөргей» сохостуң мурнак хөйүжү Кавза Енданович Кууларга ужуражы берген, дээш хөөрештиас.

— 1953 чылда Хөндөргейге чыгы каларын эгелзеш, ыччангы колхозууска хөй куууну өстүрүп бердим. Сес чыл иштинде чүс беден-не 87-ден куу куулап ал кербэн мен, чүске оналштың чүстү-дээп ал турдум — дээш, ол улаштыр чугаалады.

— Ам төрүүр хөй казарып турар мен. Кыш берге-лаа болза, кызың ажылап, 100 хойдан-ла 98 хураганым алгаш, совхозтун малчынарынның чарыжыга бири чери эгелзедим. Дүң планы база ажыр күөстөгүңиз: бир хойдан-ла 2,2 кг. Өг-бүлө эвендуу-биле 12 тонна сизини белестеш, совхозтуга хулаэттим. Ам-даа үш тонна мал чениң немей белестеш алыр мен. Кыштаама 15 тонна хире кыргач эгелзедим бар.

— Чедишкениңизди колда чажымы чүдө? — деп, Кавза Ендановичиден айтырдим.

— Малчын-даа, ажалчы-даа кичиник чок чүре күш-ажылга ынак болуру. Булуңга даандырган хөдөөнү үргүчү салгы салым, күзүнн чедиң алыр дээш кылар херек. Чамдык малчынар калагаран малчыны шоолуң салгы салык, совхоз төвү киргенде, ийи-үш хонар, арагалар боор-дур. Чамдыктары хонор үргүчү кажалалар, олар кадарбас болгай. Бичагам мал арган болур.

Кымын өзүп, хараар чорук оон үнөр. Ону болдурубас болза эки.

Кезээңиз мурнууда хүнуң дээр чөп. Куулар СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунун, райкуускомунун хүндүлө, мактал бижиктери-биле каш улаа шаңналган. Кезээ болгаш олут орбас хөйүжү ам Куу-Ола деп чере күзүндө көпүң келген.

Д. ЧЫМБА.
Чөөн-Хемчик район.

Кыска белеткел

КАДЫКШЫЛГА ХЕРЭЭНГЕ

Тоора-Хем суураа хавак кырында арыг барында шынал-ла шимиттиңер тургу дег черинде өскөлгөр дөмөшөп оонагы каш бажынар турар. Оларнын чаныңче чогушудал челе бөргө, идегелдин болгаш өөрүжүңүң, мурнакчалың бир азым көрүжү соңгалардан кайган турганда-ла. Дораш-да эмилеге черидер деп билдиң кээр чүре болду. Маада та чөкө кижиче болгаш таварышкан аарыг-оонадан адырмып алыр идегел-биле кээп, амдыралга катал эгелзеп, ажал-агыл уламчыллар чорудуу чүре. Маада та чөкө не кара чырып, болжуп, боттарының салгалы ажыгалуу өстүрүп келген. Бичагам аш эмилеге чөк күзүндө-биле баар эчтилерин бунуң дээр бис.

Менээ үткүштүр бугурулгич бажынардыг, ортумк сыйныг, кижир ортуу ажа база берген эр чедиң келди. Ариш-шайрында, кеттиңген байлааннан болдоп көөрүңгө, өмчн шимиттиң.

— Эки, силерни Николай Иванович дээр ирги бө? — деп каадым.

— Эки инар, чүү дугайлыг ирги, Николай Иванович мен мен ийиң — деп мындаг. Келген хөдөөмүн чугаалады, шак шөйүп турбай эмилегенин кымык белестешти эртин көргүдөңиз. Оттулар иштин 600 кубометрин белестешти, эмилеге черининин иштинде дүжүрү алган. Элим иштинде белестеш иш база бар. Чугу-гайлыг улут доктарлар, бугурут савалар-ла эидерик, септеле, чаа тулут ажалды дээрге хайымыңың чүре.

— Бо чаа тулутларга чүңү планна турар силер, Николай Иванович?

— Делегетини уруглар чымыга бараладың, 45 орун үчүс ажалыңа улаштыр база 45 орунуг тулутуң улаштыр кылганымс бо. Ол иш-нөш 15 орунуг божула ба-

Тора-Хем район эмилегенин кымык белестешти эртин көргүдөңиз. Оттулар иштин 600 кубометрин белестешти, эмилеге черининин иштинде дүжүрү алган. Элим иштинде белестеш иш база бар. Чугу-гайлыг улут доктарлар, бугурут савалар-ла эидерик, септеле, чаа тулут ажалды дээрге хайымыңың чүре.

— Бо чаа тулутларга чүңү планна турар силер, Николай Иванович?

— Делегетини уруглар чымыга бараладың, 45 орун үчүс ажалыңа улаштыр база 45 орунуг тулутуң улаштыр кылганымс бо. Ол иш-нөш 15 орунуг божула ба-

А. АРАПЧОР,
«Шынык» корп.

СЕРЕМЧЕЛДИ КҮШТЕЛДИРЕР

Идеологтуг болгаш прагматика-кижизилдиг ажалды улам экидил, ону масса чон ортузунга калбартыр ажалды чугулазын дугайында СЭКП Топ Комитетин ханы ужу-улагы доктаады үндүргени билдир бис. Бо чугула документтин республиканы, оон иштинде Кызыл албан бултурга организацияларына чугаалашып көргөн, боттуг хемчегелерин ал чорукка.

Идеологтуг болгаш прагматика-кижизилдиг ажалды улам экидил, ону масса чон ортузунга калбартыр ажалды чугулазын дугайында СЭКП Топ Комитетин ханы ужу-улагы доктаады үндүргени билдир бис. Бо чугула документтин республиканы, оон иштинде Кызыл албан бултурга организацияларына чугаалашып көргөн, боттуг хемчегелерин ал чорукка.

Идеологтуг болгаш прагматика-кижизилдиг ажалды улам экидил, ону масса чон ортузунга калбартыр ажалды чугулазын дугайында СЭКП Топ Комитетин ханы ужу-улагы доктаады үндүргени билдир бис. Бо чугула документтин республиканы, оон иштинде Кызыл албан бултурга организацияларына чугаалашып көргөн, боттуг хемчегелерин ал чорукка.

Идеологтуг болгаш прагматика-кижизилдиг ажалды улам экидил, ону масса чон ортузунга калбартыр ажалды чугулазын дугайында СЭКП Топ Комитетин ханы ужу-улагы доктаады үндүргени билдир бис. Бо чугула документтин республиканы, оон иштинде Кызыл албан бултурга организацияларына чугаалашып көргөн, боттуг хемчегелерин ал чорукка.

Идеологтуг болгаш прагматика-кижизилдиг ажалды улам экидил, ону масса чон ортузунга калбартыр ажалды чугулазын дугайында СЭКП Топ Комитетин ханы ужу-улагы доктаады үндүргени билдир бис. Бо чугула документтин республиканы, оон иштинде Кызыл албан бултурга организацияларына чугаалашып көргөн, боттуг хемчегелерин ал чорукка.

Идеологтуг болгаш прагматика-кижизилдиг ажалды улам экидил, ону масса чон ортузунга калбартыр ажалды чугулазын дугайында СЭКП Топ Комитетин ханы ужу-улагы доктаады үндүргени билдир бис. Бо чугула документтин республиканы, оон иштинде Кызыл албан бултурга организацияларына чугаалашып көргөн, боттуг хемчегелерин ал чорукка.

Идеологтуг болгаш прагматика-кижизилдиг ажалды улам экидил, ону масса чон ортузунга калбартыр ажалды чугулазын дугайында СЭКП Топ Комитетин ханы ужу-улагы доктаады үндүргени билдир бис. Бо чугула документтин республиканы, оон иштинде Кызыл албан бултурга организацияларына чугаалашып көргөн, боттуг хемчегелерин ал чорукка.

Идеологтуг болгаш прагматика-кижизилдиг ажалды улам экидил, ону масса чон ортузунга калбартыр ажалды чугулазын дугайында СЭКП Топ Комитетин ханы ужу-улагы доктаады үндүргени билдир бис. Бо чугула документтин республиканы, оон иштинде Кызыл албан бултурга организацияларына чугаалашып көргөн, боттуг хемчегелерин ал чорукка.

Суурувус аян-шинчизи

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИП

Эрзин сууруң чурттакчылары сууруң ногаан-шиник тургузар дээш чагайжылдыг талазы-биле боттуг ажалдарын кылып, кудумчуларда, алаяларда тарымак үнүштерин чыл саянда олуртуу турар.

Эрзин сууруң чурттакчылары сууруң ногаан-шиник тургузар дээш чагайжылдыг талазы-биле боттуг ажалдарын кылып, кудумчуларда, алаяларда тарымак үнүштерин чыл саянда олуртуу турар.

«Шыңга» парлаттыңан соонда

«КЫМГА ХАРЫСАЛГА ОНААРЫЛ?»

Ындыг эге-биле бо чымдын август 4-те «Шыңга» чүдү парлаттыган. Анаа Улуг-Хем районунг Жданов аттыг сохостуңа техниканың ажалымы, кадагалалыгы багайын түтүмүзүң. Партия райкомунуң бири секретары К. А. Маскин-оолдун редакцияга харымыңа болза:

«Чүдүлө айттыңан фактылар бадматтыңан. Итеретининг четестерин 1979 чылдын август 17-ге СЭКП райкомунуң бюрозунга чуга-

лажып көргөн. Көдөз ажал-агыг техниканың ажалдарына болгаш кадагалалыгы четестерин болдурган дээш, сохостуң директору Б. М. Монгун-оолга база чок инженер Д. Дабгалдыга партия талазы-биле хемчег хүзүткен.

Жданов аттыг сохоска техника ажалдагыч болгаш кадагалалыг талазы-биле хамдышкындарын кылган дээш, районнуң улусчу контроль комитети үч ажал-агыгын кол инженер Д. Дабгалдыга база МТМ эргелекчин А. Балдыга материалдыг кеземчени көргүзгөн.

Райкомунуң бюрозунга районнуң ажал-агылдарына техниканың ажалдагыч болгаш кадагалалыг экижидер дугайында доктаады хүдүн алган. Бо талазы-биле районда тускай комиссияны тургусал болгаш боттарыңары-биле боттуг-хемчегелерин ажалдап кылган.

Эрзин сууруң чурттакчылары сууруң ногаан-шиник тургузар дээш чагайжылдыг талазы-биле боттуг ажалдарын кылып, кудумчуларда, алаяларда тарымак үнүштерин чыл саянда олуртуу турар.

Эрзин сууруң чурттакчылары сууруң ногаан-шиник тургузар дээш чагайжылдыг талазы-биле боттуг ажалдарын кылып, кудумчуларда, алаяларда тарымак үнүштерин чыл саянда олуртуу турар.

Эрзин сууруң чурттакчылары сууруң ногаан-шиник тургузар дээш чагайжылдыг талазы-биле боттуг ажалдарын кылып, кудумчуларда, алаяларда тарымак үнүштерин чыл саянда олуртуу турар.

Эрзин сууруң чурттакчылары сууруң ногаан-шиник тургузар дээш чагайжылдыг талазы-биле боттуг ажалдарын кылып, кудумчуларда, алаяларда тарымак үнүштерин чыл саянда олуртуу турар.

ШЫН

ЧОГААДЫКЧЫ АЖЫЛДЫ КОШКАТПАС

Тыванын чурукчуларынын V съездин болуп эртен. Эртен үш чылдарда ажил-чоруду да чеди алдынын чүтүлдөр болгаш четистерин дугайына илестелди И. Ч. Салжак болгаш санал бергендер делегациянын шийирлерин, «Чогаадыкчы аныктар-биле ажил дугайында» база «Көзүңүң културга хандырылган улам аныкчылар талында» делегация дугайында СЭКП ТК-ның доктаалары ажил-чоруду колдуудасын болган. «Населоттуг, политика-кижииндиги ажилды улам аныкчылар дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалары талында чугула айттырларын база съездеге чугулашкан.

Делегация ажилды кол черин ээлеп турган дээр билдиргир. Благына Улуг Октябрдың алдан чыл оюнга хамаарыштыр хай делегациянын организастаан, чурукчуларын болгаш уран-шевер мастерлерин атай киржилгесин эки

богаш. Делегацияга сайгартыларын организастаан чугула. Республиканын районнарнын көжөр делегациянын база организастаан, ичталында оларын саны эвээр.

Отчеттуг үенин дургуунда эвээр кижиниң үнүңе ийи кижини хулээп алган (анык уран-шеверлерден). Аныктар-биле ажилды чорудуп турар-да болза, ылаңгыя анык специалистер-биле дагынчылар таварыштыр ажилдаан ич-ам-даа чеди албаан.

Оон уламдан чамык анык специалистер ажилга харысалга чок чогаадыкчы аныкчыларын бодалас, хары арага-дарык хандыкчылар чоруктур тургуузын илестелди болгаш санал бергенер шүүмчүлүкчү өзү-биле айтып турганнар.

Баптаар черин кижиниң тус бургуз оюнашка ажил-херектерин күүседип турар-да, чогаадыкчы аныкчылар, ажилды кошканын улаштырарыңа сагыш салышкын четтес болган. Оон тодаргай тижээге чуралга

мастерскаянын ажилын кырып болур. Ол аныкчылар оналдаларын күүсетпей, каасталга-дерилге ажилдарына чагыгыларын шынар чок кылдыр болгаш сан-хөө болгаш күш-ажылды-даа сагытлар чурумун үрээр таварыштыр бар болуп турган. Байдал ында турда баптаар чеди ону кичээгеге албайн барган. Черле ынакшар-бот-боттарынын арасында харылаалык ажилдар чорук чеди алды-мамын багай. Ала-чайгаарлашкындан уштунар, негелде, харысалгалык болуп чорукту чеди алза чогуур деп санал бергенер чөптү-биле айтып турган.

Анык чурукчулар-биле ажилды дугайы аныктар секциянын даргасы С. Ш. Саал саналыга чугулашкан. Дагынчылар ажилды күш-чүдүрүп чугула дээрин ол делегация. Ажилчылар-биле харылааны бижылдып, өлүкчү ажил-ишчилерине доктаамал аалдан барып турар база чугула. Чурукчу Ю. Д. Деве боудуң салыны

га делегациянын организастаан, тунислине ханы профессор «сайгартыларын кылдыры чугула деп саналган. Ол ынакшар еске облас-тарын чогаадыкчы аныкчылар-биле харылааны калдыртыр болза ийи. Тыванын сургалгы чурукчуу С. К. Ланзын ажилдарын кадалган, чонга көргүзүп тургузар айтырыгын дугайына ол база демделгез.

Уран-шевер мастерлерин чогуумчалык ажилдарына, бети дээр, кадым даш чонду-р бөдүрү станок чикетиг херекселерин чугула болуп турарын, ол ынакшар хоорай, суурларын делегация-биле улам аныкчыларын база кырыштырынын чугула деп санал бергенер-даа харылаанын талында, РСФСР-ның аалдары чурукчуу Х. К. Тойбухаа кончук шын демделгез. Анык уран-шевер мастерлерге боттук дузын чедир болган оларын өөредир, мергежилди баялар дугайын РСФСР-ның

Чурукчулар эвилелинин дузалы улам чүдү секциянын кижини Б. Т. Бычков база саналыга айткан. Даш чоннар уран чүдүге тускай школа, кылдыр-бир система херек апарган, ону бөтүңү амдыр-деп неген келген. Ала-чөблөрдөн бөрү дамчып келген калгачкы уран чүдүлү шыналы улам сайырдыры чугула.

Чурукчулар болгаш уран-шевер мастерин чогаадыкчы өзү-биле ажилдарына таварыштыр байдаларын тургузар дугайында айтыртыр съезде шыгымын-биле тургустуваны черле чөптүг. Чурукчулар бажын, мастерская туду-ру болгаш өске-даа туду-ру айтыртылар сөвүтү элэн каш чылдарда кончук чеди шийиртеринин келгенин илестикти болгаш санал бергенер-даа харылаанын талында, РСФСР-ның аалдары чурукчуу Х. К. Тойбухаа кончук шын демделгез. Анык уран-шевер мастерлерге боттук дузын чедир болган оларын өөредир, мергежилди баялар дугайын РСФСР-ның

Чурукчулар организастаанын тургустуунарга Красноярскиде чурукчулар организастааны улуг дузын көргүзүп келген. Ук съезде аалдан болгаш төлө Ю. П. Ишпазов байр чедир, чедикчи-ишчилерин тудушкан, тускай белек-ти тываскан.

Чогаадыкчы ажилдык кижиниң чонга-даа кончук улуг. Чурукчулар күле боттарынын ажилы-биле кызыгарлашкан, харын республиканын, хоорайнын хай-ниити амдырларына эң илестикти кырып болгаш боттарынын чогаадыкчы индустриалык улам калбарыры чугула. Маңа хамаарыштыр Кызыл хоорайнын кол архитектору Б. Д. Байыр-оол, уран чүдү үнүштинин директору А. А. Панов олар саналыга айтканын. Чурукчулардын белектеринге улаңгыя улуг ролдуг, ындай турбуже өлө Чурукчулар эвилелин кырып салбайн турар. Чурукчуларын болгаш уран-шевер мастерлерин аныкчылар эң кол үнелел оларын

Чогаадыкчы өздүлө. Бистин чурукчуларынын «Социалистик Сибирь» база «Совет Россия» деп харысалгалык, улуг делегациялар манай турар болгаш. Аңаа кылдыр делегация киржилге дугайында РСФСР-ның Чурукчулар эвилелинин баптаар черинин секретары А. И. Алексеев саналыга дурту-биле айткан. Чогаадыкчы хандыкча амдырлар-биле харылааны кижиниң ийи-чөптүлүгү кижиниң ийи-чөптүлүгү, профессионал мергежилди баялар дугайына СЭКП обкомунун секретары Д. К. Ооржик съездинин төңүзүндө түнөп чугула.

Чугулашкын айтыртылар талында-биле делегация доктаалды съезд хулээп алган.

Чурукчулар эвилелинин баптаар черин, эвиле комиссиянын съездеге сонгалган. Баптаар черин даргасы И. Ч. Салжак сонгуткан.

Б. ДИРЧИН.

УНЕЛИГ ТЫВЫШ

Рига хоорайың Карл Маркс кудумчууна ол чериниң милиция ажилдакчылары боттарынын оперативтик ажилын кылды. бир эрти бажынның шалазынч алган шийиндел көр бергенер. Оларның кичээгеге бир дурт эрти солуннар бодуче хаара дулдукан.

Ол дурт солуннар болза «Латвиялик совет социалистик чалазынч медалдар» болган. Оларын 1919 чылда, Латвияга Совет эрге-чагырга туруунан деп чарлааттына бергенде парлан улауруп турган. Ур болганында саргыры калган солуннар Латвия ССР-ның Республика музейне кончук камчы-биле апарып дулааган.

«Труд» содуулан.

СЕНТЯБРЬ 11-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

10.00—«Уе». Информастыг программа. 10.40—Эртенги гимнастика. 11.05—Ф. М. Достоевский. «Башлыгырганнар болгаш дарамчлатканынар». ССРЭ-ның Күүрүениң улестерин Бичи-тестерин фильм-шпиль. 13.35—Мелдүүр. 13.40—17.05—Чалсар. 17.05—«Людвиг ван Бетховен». 17.50—«Орус чугула».

КЫЗЫЛДАН

18.20—Уругларга фильм. «Корабле парус чүге херек». «Агаар» ширин чүге ужул үе бээр». 18.45—Телемелдүүр. 19.00—«Ажы-чел». Телефильм. 19.15—«Хей-ниити амдырларынын экраны». Дамчылыга. 19.45—Телемелдүүр. 19.55—Чарлаалар.

МОСКВАДАН

20.00—«Уругларга шүдүктөр». 20.15—Боттук делегация. 20.30—«Ажы-алгы механикалык сайыртайгайларын». «КамАЗ» чылдар чугулап турар. 20.50—Орус чугула совет авторларынын чогаалдарын ССРЭ-ның улустуң эртин Е. П. Герасимовичи. 21.30—«Эрти танго». Музыкалык телефильм. 22.30—«Уе». Информастыг программа. 23.05—«Чугу ол? Кымыл ол?» Документалдык фильм. 23.15—01.15—«Уе» парус солунун шыналы дээр хөкөй талында делегация маршдаанын. ССРЭ-ның шийиндел командасы—Швейцария шийиндел командасы. Чехословакиядан дамчылыга. Төңгөндө—бөгүн делегация. Информастыг программа.

ИНИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

18.20—«Гоним» хоорайың улуг Советтин танышты «Средне» ансамблинин концерти. 18.45—А. Афиногеновчу чогаалдарын. 19.30—«Эртенги» чедикчи-ишчилер.

КЫЗЫЛДАН

20.00—21.15—«Мерген улаанын болуруна бөдүрүп чедир». Телефильм. 1-ги серия.

агаар

Кызылдың агаар станциясында мелдүүр турары агаар алдыра. бөгүн республикага бурт, айыр, камчык чөбүлө дамчырып чар. Солтүбүрүн чүк улаанышкынын хаттын дургун суккулда 9-14 метр чедер. Агаарның температурасы республикага 17-22 чамдык районнарда 10-15 градус чамдык.

Кызыла бурт, айыр, чөс чөбүс. Солтүбүрүн чүк улаанышкынын хаттын дургун суккулда 7-12 метр чедер. Агаарның температурасы 17-19 градус чамдык болур. Авторизация чөптүр эки.

Редатор В. С. ШАРАВНП.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 11-ДЕ

НАИРАЛ: «Калпа» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.50, 20.40 шактарда.

КАА-ХЕМ: «Мугулай III Наполеон» 13.40, «Хөлөтөр дүңге чык бээр» (2-4 сентябрь) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

ПОНЕР: «Гуаливеринч аян-чорук» 9.30, 11.10, 13.20, «Орун калды» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ВОСТОК: «Черняк барын чүктө» 15.00, «Оскенин бачманы агартканы» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

МАПГЫ: «Полковник Зорининч догандыры» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

Анзы-бурч МЕДЭЭЛЕР

Үүлө бүтсүн

Талтыг-ла үжөн чыа бургунаар чүе, 1949—1950 өөредилге чылында Хорум-Даг школаның өргөниң артап, бирги класска өөриниң кирген еске базымывыс бо-ла сагыларын кээр. Оон-биле чергелештир баптаар бажыныс Осур-оол Аманжынович Монгуш ба-ла-ла тутунурубас. Уругларга эпиг-ээлде, ажилдыр кезээ-ле башкы.

Бажынын ол үдеген өөреникчилерден дээди болгаш тускай ортуктар артемиа чеди датаннар эвээр элес болгаш олар улус ажил-ажынынч аалдарында чедикчиинч ажилдап чорурдунар. Оларнын аразында малчынар бажылар, амчылар дээр кымйрын чок дээр.

Осур-оол Аманжынович-артемиа-биле чүткүлдү бажыларын бирээс. Ол Кызылдың педагогика институтун чедикчиинч дооскан. Чон ортузунда политмассалык ажилдарын чорударына үргүчүт илестиктир кирип келген. Ол ам Чыраа-Бажы ортук школанында тыва дээр бажылап турар. Арга-дуржуларга хоочун бажының күш-ажылынынч үнелди эртен өөредилге чыгыла да оу «Улус өөредилгенин тергенин» деп херек демээ-биле шайлааны.

Бүтүрүш. Башкыныс «Улус бүтүрүш» деп сөзүлүшүлү чед өөредилге чылында чедикчиинчтергай болурун күдөйик.

К. МОНГУШ,
Кызыл хоорай.

Мурнакчылар аразында

Кара-оол Агабаирович Иргит киноэкранында ажилда-ла чөбүлө чык ажа берген. Ажылына кызыл, чүткүлдүр-ле кижини. Бай-ташчылар ону хундулар, оон херек чоруп совохотун мурнакчыларынын самбарында кырып. Уругларга болгаш улуг улуска киноларын көргүзгенин чурумун доктаалды тургускан. Киноларга тайлыбырларын херек апарган таварыгында база чорудуп турар.

«Социалистик чариктин тивелгичи» деп херек делегация-биле ол каш улаа шыназып келген. Плянинч онаалдарын ол доктаамал ажыр күүседиң турар. Көдө кинокечлик совет кинонуң 60 чыл юбилейин шак мынаар уткуп алган.

Х. КАРА-ООЛ,
Бай-Тайга район.

Кээп турар болзун

Бай-Сөөккө белең-селең оюн-концерт болур эвес. Сарыг-Септин «Романтиктер» агиткультуригадык биске чонтока чаа оюн көргүскен барган. Программала кыргыс номерлерини сонуурга-биле көрдүсү. Ырлар, таныштар алас болгаш Моюн сонгаар-да биске аалдан кээп турарын иштернат-бажынынч чурттакчылары күзеп тур бис.

В. КЕНДЕН,
Каа-Хем район.

КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРДЕ

Мугур-Аксының Културга бажының «Дамыран» атты агиткультуригадык малчынар болгаш ситенчилерге доктаамал аалдан барып, солун программалык концертти көргүзүп келгенер. Бот-тымыгыр артистер чонтока чаа Ак-Чыраада

сиген белекпей турар совохотар ажилчыларына аалдан барганнар. Монгуш-Тайганың «Малчы», «Мөгөн-Бүрен», Вүрүнүң «Кызыл туң», Тес-Хемниң «О, Шынаа» совохотарын ситенчилерин алды концертти көргүскенер. Уляна Хертегич, Лариса Кара-Салды, Уляна Мамбыштайнын, Хунан-Кара Хертегич көргүскен номерлерин көрүмчүлөр димитиг адыш чакнашыны-биле уткуп турганнар.

Дамыранчылар чүгле концерт үнүрери-биле кызыгарлааттына, ситенчилерге бөсөдөлөрүн мылып берген. Ол ынакшар аныктарынын дыштанылга неэксин эртирген.

Бот-тымыгыр артистер хастуг үезин чөптүг амылган тургаш, 15 тонна ситенни неэип, сараттааш, хулээдип берген.

Бо чайын агиткультуригадык Монгуш-Тайганың Ак-Адырнын, Шегеттейниң Ишпынын, Дөрт-Хөлдүн, Мөгөн-Бүренин, Хем-Бажынын, Топлайтынның малчыларына каш улаа концертти көргүзүп чораннар.

К. ХЕРТЕК,
ЧУРУКТА: ырааны У. Мамбыштай биле баянист С. Налбәк-оол.

А. СОДУНАМНЫН фотоу.

Школа болгаш амыдырал

ХАРЫСАЛГАНЫ БЕДИДЕР

Школа доозукчуларын амыдыралга, күш-ажылга белектерине сагыш салышкын уруглар школга өөриниң турал-ла күш-ажылы чамчыларын шийгээп ал, школаны доозукжеге профессия шийли алдырына ык белектенген болур журурут.

«Школачарының өөредилгенин» кижиндигезин улам сайыртайгайлар, оларын күш-ажылга белектер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ның Министрлер Чөвүлелинин доктаалында айтырар хемчеглерин күүсөдир дээр Барыш-Хемиктинч школаларында канды ажилдарын чорудуп турары? Оон дугайын районун башчылары хуралга чугулашкан.

«Населоттуг, политика-кижииндиге ажилды улам аныкчылар дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалына хамаарыштыр сорулгаларын база улг хуралга тодаратканыр.

Районунч школаларынын материалдык базасын экинчи өөредилге дерг-херекселери-биле чедир кылдыр тандырып турар. Сөвүгү каш чылда Кызыл-Мажалык суурда ийи калт чак школа, Аягыты, Аксы-Барыш суурларга 60 олдуттуг интернаттарын, «Шекпээр» совохаа 90 олдуттуг уруглар сазын ажилдап кырып. Ак-Доурак хоорайда чаа ортук школанынгуузу эгелээ. Оон аңгыда хай филиалдарыг музыка школаларын, пионерлер бажыныр, уругларын спорт школаларын база ажилдап турар.

Районунч школаларында өөредилге-кижииндиге ажилды байлаы камчыгыт.

Нигизи-биле районунч школаларында чеди муң ажил кижин өөренип турган. Өөредилге чылынын төвчүзүнде районунч школаларынын ияни өө-

редилге хуузу—982 болган. Эртен өөредилге амдырларын бичи өзүлде бар. Өөредилге чылынын төвчүзүнде 179 класс болган 148 башкы чүс хуу өөредилгелер болган. Ол ынакшар 4—5 делегация өөргөн өөреникчилерин саны мурунку чылдардан көвүдэн. Кызыл-Мажалыктын №1 (директору С. Х. Ондар) школда 872 өөреникчилерден 4 өөреникчи багай өөредилге өөредилге программасы бо школа 99,5 хуу дооскан. Ол ынакшар Ак-Доурак (директор Г. Г. Кошункай), Эрчи-Барлык (Б. И. Демкеев), Кызыл-Мажалыктын №2 (директору В. В. Монгуш) ортук школаларында өөредилге дегенде белек болту-лаан.

Школаларда ажилдап турар хай санын бажыларын аразында бичи чаштарын өөреникчиинч дээр дээр хай чылдарда кызыл ажилдап чоруп бажыларын саны чык бурт өлүп олурар. Олар-ла хоочун бажылар Е. А. Тас-оолду, Т. Ф. Кууларын, М. Р. Шатаалову, Т. Д. Лыртыйын, Д. Х. Кууларын, С. Д. Саааны, И. К. Очурну, С. З. Шынынч чогуурлап алы-ле алды болур. №1 школа коллективин ийи чылдыр чок ажилдар дээр күжүн ичининч салды турарлар. Ичинанш оларынч ажилы бичи чедикчиинч бар. Бо школга 1978 чылда 12 өөреникчи катан олурган болза, эртен өөредилге чылынын төвчүзүнде каш-ла кижин катан олурган. Амгы үенин өөреникчилери утаан-медерет белек, кадык, ынакшар чатгыс класска катан олурарга олар школга келбес, келсе-даа корум-чурум үрөп, улам буула-дыр, кедизилде школанын ара кээр дээрин бо школанын

башчылары дуржузанын билген. Бо чөптүг, чугула айтырар. Оун үе шийиртээр үе ам келген.

Өөреникчилери катан олуртук чорук районда ам-даа хай болуп артышкан, бо чылын чүгле 8 класстан безин 12 өөреникчи катан олурган. Ол ынакшар эртен өөредилге чылында районунч школаларында чок школанын ара катган чоруктар. Оларынч хай кезин 4—8 класстын өөреникчилери.

Хулээп алган өөреникчилери класс доостурбай, назы чөптүрүп комиссиянынч чөптүрүп чок-ла профтехулаарже келбес, келбес школаларже шийдилер, өөреникчилеринч боттарында чааладыр хөмчөр районанын школаларында көвүдэн турар. Эртен өөредилге чылында профтехулаарже 112, а келбески школгаже 29 өөреникчи шийинч чорук чорук катан-ла таарышас. Ак-Доурак ортук школында №1, Кызыл-Мажалыктын №1, 2 школалары—19, Шекпээр—15 өөреникчинч профтехулаарже шийдилер чорутула. Бо дээрге бүдүп класстардыр. А ол өөреникчилер доозасын улаңгыя өөренип турар бөдөрүнч ул школанын бажылары ам эки билбес. Моон учурунда өөреникчилерин 8 болган 10 классы доозуп турарынын саны эвээр чур.

«КИЧЭЭНГЕЙЛИГ—ЧАШТАР!»

Чайы дыштанылга доозулган. Чаштар чамып келгенер. Хоорай, суурларын башкылар жуу, көдө черлерде дыштанып турар өөреникчилер орук шийгээп келбес. Мынакшар бо чылдын сентябрь 1-де эгелде «Кичээнгеил—чаштар!» деп Бүгү-эйлел реидиза илестин.

ССРЭ-ның ИХМ-ның камчыда орук шийгээп келбес талызы-биле тускай комиссия школаларыңа эе класстарында орук делегациялар албан өөредилгенин дурдунган албан өөредилгенин хулээп алган. Бо шийгээп болуулан бажылар хуралдарында кураатонспекцияны төлөөлери чаа өөредилге чылынынч баштайгы ишчилеринде эгелел ол кичээлдерни эртертеринч эрежеск чүдүлөзүн база катан салындырган. Статистика черлерин дымнадып турарын элчуулар алдыра, чаштарын орукка оозал-оодакка таварык чоруп сентябрьда хай бооп

турар.

Рейд болуп турар хундерде орук шийгээп келбес кызыл улаанынч камчылары Силверовичинч мөөнөс алап чуркундагы пропагандаларын күзөңк: Мына школа делегацияларын өөредилге эрежескери, бажылар, комиссия организасталарынын секретары, школаларынын пионер оюмчалары, а ол мына уруглар өөдөрүнүнч камчык белектерининч дуртукчуларын өөренип курстарын ажитканын Оон дооскан чүс-чүс кижин шийгээп келбес оймал чок чоруп дүң демшеңип турарлар.

«Кичээнгеил—чаштар!» деп реидиза КАН-ның хөй-ниитинч дураалакчылары илестикти киржилер. Кичээлдер эгелээр муринда болгаш кичээлдер сондо олар школалар камчыга дөжүрүлбел, кудумчур келбес оймал чок чоруп хандыр хемчеглерин алдырар. Оларга шийгээп келбес талызы-биле анык и-

спекторларынч отрядтары дулаалдыр, ол отрядтарынч составында 250 муң школалар кырып турар.

Чуртун ойка хай хоорайларынч өөдөрү чылдарда өөдөр айтканынч чуртун хулээп, ам оларынч саны 300 келбес. Рейд үезинде чон түдүп илестинилер.

Иштики херектер организасталган ажилдакчылары-биле келбес реидиза улус өөредилгенинч комиссия болгаш профессионал организасталарынынч төлөөлери киржилер. Орук шийгээп келбес миллион-миллион өдө-нелер база киржери билдирер. Чүгле ниити күш-биле оруктарга болгаш кудумчулар чаштарынч оймал чок чоруп чөптү алдыр бис.

Е МАКСИМОВ,
ССРЭ-ның ИХМ-ның КАН-ның кол эрежелештич ажилдыкчы.
Москва хоорай.

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелинин Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном салышкын талызы-биле эргелештир географалар (Кызыл, Шетиники болгаш Кравченко кудумчуу, бажы №1), Тираж 16305. Чагы № 2164. СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП УНЕР

Редакцияның адреси: Кызыл, Шетиники-Кравченко кудумчуу, бажы №1. ТЕЛЕФОНАРИ: Редаторуру 2-24-63, редакторуру оралдакчыларын 2-35-24, 2-31-75, харысалгалык секретарынын 2-23-33, секретарынын 2-23-35, агиткультуригадык ажилдарын 2-37-13, аргылаадык кидиланын 2-31-75, културга кидиланын 2-23-54, аякка ажил-агый ажилдарын 2-21-47, үнелүүр кидиланын 2-22-54, чага кидиланын 2-41-27, информатива кидиланын 2-20-60, өөреникчилерин 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче догдар.